

جایگاه توجه به مهدویت در محتوای کتاب‌های درسی نظام آموزش و پرورش عمومی ایران

هادی براتی^۱، الهام جعفری^۲، فرهاد بلاش^۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۹/۱۵ پذیرش نهایی: ۱۴۰۰/۱۱/۲۲

چکیده

مهدویت از دیرباز مورد توجه دین مبین اسلام بوده و تبیین و ترویج صحیح آن یکی از اصلی‌ترین اهداف کتاب‌های درسی است. هدف پژوهش حاضر، بررسی و تحلیل میزان توجه به مباحث مهدویت در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی و متوسطه بود که به روش توصیفی از نوع تحلیل محتوا انجام شد. جامعه و نمونه آماری پژوهش، شامل کلیه کتاب‌های هدیه‌های آسمان در دوره ابتدایی؛ کتاب‌های پیام‌های آسمان دوره متوسطه اول و همچنین؛ کتاب دین و زندگی دوره متوسطه دوم بود که در سال ۱۳۹۹ توسط دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی تألیف و چاپ شده است. ابزار اندازه‌گیری در این پژوهش، شامل چک‌لیست تحلیل محتوا بود که توسط محقق تدوین شده و روایی چک‌لیست‌ها توسط دو نفر از صاحب‌نظران موضوع مورد تأیید واقع شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از شاخص‌های آمار توصیفی استفاده شد. نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌ها بیانگر این بود که محتوای مربوط به موضوع مهدویت در کتاب‌های درسی نظام آموزش و پرورش ایران را می‌توان در قالب ۴ بعد اصلی؛ ۱۲ مؤلفه و ۵۷ شاخص طبقه‌بندی کرد. همچنین؛ نتایج نشان داد که بعد معرفی منجی موعود و یاران ایشان و بعد ویژگی‌های حکومت حضرت مهدی (عج) بیشترین توجه و بعد فلسفه وجود منجی کمترین میزان توجه را در محتوای کتاب‌های درسی دارد. از این رو؛ نظر به اینکه بعد اعتقاد به وجود منجی در سلامت روانی و اجتماعی دانش‌آموزان نقش مؤثری دارد و در تدوین محتوای کتاب‌های درسی، این بعد کم‌رنگ‌تر دیده شده، پیشنهاد می‌شود که در فرایند تهیه و تدوین کتاب‌های درسی بیش‌ازپیش مورد توجه قرار گیرد.

کلیدواژه‌ها: مهدویت، محتوای کتاب‌های درسی، آموزش و پرورش عمومی، تحلیل محتوا

۱. استادیار گروه مدیریت آموزشی، دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران. (نویسنده مسئول). h.barati@birjand.ac.ir
۲. دانشجوی کارشناسی رشته آموزش ابتدایی، دانشگاه فرهنگیان بیرجند، پردیس امام سجاد (ع).
۳. استادیار گروه مطالعات تربیتی موسسه تحقیقات تربیتی، روانشناختی و اجتماعی دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.

مقدمه

مهدویت ایده‌ای فراگیر و همگانی است که هم‌زمان با پیدایش تمدن در عرصه زندگی اجتماعی، صعود به مدینه فاضله و فراهم نمودن زمینه برای حکومت عدل جهانی، ذهن انسان‌ها را به خود مشغول کرده و به تدریج این ایده به یک آرمان تبدیل گردیده است (صمدی، ۱۳۸۶) و همه مسلمانان به نحوی آن را پذیرفته‌اند (عدلی و همکاران). لغت مهدویت برگرفته از نام امام مهدی (ع) است، ولی از آنجاکه نام آن منجی در میان مسلمانان مهدی (عج) است، این اندیشه را به اندیشه مهدویت نامیده‌اند. بنابراین، مفهوم مهدویت، یک اندیشه و تفکر برگرفته از کتاب‌های آسمانی است که با فطرت و سنن عالم خلقت موافق است (صافی گلپایگانی، ۱۳۸۷) و از جمله آموزه‌های وحیانی است که ریشه در پاسخ به نیازهای فطری بشر دارد و گسترش فرهنگ خداباوری، عبودیت، عدالت‌خواهی، ظلم‌ستیزی و شکوفا شدن تمامی استعدادهای بشری را نوید می‌دهد (فقیهی و همکاران، ۱۳۹۲). به عبارتی دیگر؛ مهدویت یکی از مهم‌ترین آموزه‌های اسلامی و شیعی است که ظرفیت ایجاد وحدت و انسجام و امنیت در ابعاد داخلی و بین‌المللی را دارد (دورچه، ۲۰۱۹). از این‌رو؛ با توجه به نقش آموزه‌های مهدویت و انتظار و همچنین، ظرفیت‌ها و دلالت‌های فراوان تربیتی برای تأسیس فلسفه و نظام آموزش و پرورش مهدوی، دولت باید در سیاست‌گذاری تعلیم و تربیت و همچنین، تدوین نظام آموزش و پرورش بر اساس آموزه‌های مهدویت تلاش و برنامه‌ریزی‌های لازم را انجام دهد (جعفری هرندی، ۱۳۹۱).

نگاهی گذرا به ادبیات موضوع، بیانگر این است که اعتقاد به وجود و ظهور امام مهدی (عج) از جمله اعتقادات اسلامی و شیعی است و همچون سایر اجزای این اعتقادات، لوازم تربیتی معینی بر آن مترتب است. بر این اساس مهدویت تنها یک مسئله اعتقادی نیست و دارای یک بعد تربیتی نیز می‌باشد (باقری، ۱۳۸۶). در این زمینه بررسی کارکردها و پیشینه نظام‌های آموزشی، بیانگر این است نظام ارزشی حاکم هر جامعه‌ای درصدد تعلیم و تربیت افرادی است که آرمان‌های خود را در وجود آن متبلور سازد. در جوامع مختلف از ابزارها و رسانه‌های مختلفی برای رسیدن به این امر مهم، استفاده می‌شود. در کشور ایران، برای دستیابی به آرمان‌های تربیتی عمدتاً از کتاب‌های درسی^۱ بهره گرفته می‌شود (نیک‌نفس و علی‌آبادی، ۱۳۹۲).

کتاب‌های درسی یکی از عرصه‌های مناسب در زمینه ارائه مفاهیم مربوط به مهدویت و انتظار است و یکی از عناصر مهم و اساسی هر برنامه درسی تلقی می‌شود (نوریان، ۱۳۸۹). در این زمینه میدگلی و اندرمان (۲۰۰۳) اهمیت محتوا

1. textbooks

دروس را در انتقال مفاهیم و ارزش‌ها بسیار مهم تلقی کرده و بیان می‌کنند که کتاب‌های درسی از بهترین مراجعی هستند که مفاهیم و پیام‌های مختلف را نسل‌های آینده منتقل می‌کنند. در حقیقت، آشنا کردن کودکان و نوجوانان با معارف و ارزش‌های دینی و مذهبی یکی از اصول مهم تعلیم و تربیت اسلامی محسوب می‌شود که یکی از محورهای مهم و اصلی آن تعمق بخشیدن به آموزه‌های دینی در کودکان و نوجوانان باشد؛ زیرا تنها در این صورت است که افراد از هر نوع آسیب‌های اخلاقی و اجتماعی مصون می‌مانند و در برابر انحرافات مقاومت بیشتری خواهند داشت (دفتر مطالعات و پژوهش‌های مرکز رسیدگی به امور مساجد، ۱۳۹۳).

امروزه نهاد تعلیم و تربیت، نقشی کلیدی و همه‌جانبه در توسعه جوامع ایفا می‌کند و یکی از نهادهای مهم و حساس در هر جامعه تلقی می‌شود که علاوه بر انتقال فرهنگ و تجارب بشری به نسل جدید، وظیفه ایجاد تغییرات مطلوب در دانش، نگرش و شکل‌دهی رفتار نوجوانان و جوانان جامعه را بر عهده دارد. نگاهی گذرا به اهداف جمهوری اسلامی ایران در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش (۱۳۹۰) بیانگر این است که در موارد مختلفی در سند تحول آموزش و پرورش به فلسفه مهدویت و ارزش‌های مهدوی اشاره شده و توجه به این امر در میان نظریه‌پردازان آموزشی از اهمیت بسیار والایی برخوردار است به طوری که در برای نخستین بار در تاریخچه نظام آموزش و پرورش ایران در متن سند تحول بنیادین، صراحتاً به برخی اصول، مبانی و اهداف در زمینه تربیت مهدوی فراگیران و انتقال آموزه‌های مهدویت، ترویج فرهنگ انتظار ظهور، معیار حیات طیبه و ایجاد جامعه زمینه‌ساز ظهور پرداخته شده است.

در این زمینه در فصل دوم، بخش بیانیه ارزش‌ها و گزاره‌های ارزشی نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش (۱۳۹۰) بیانگر این است که بر آموزه‌های قرآن کریم، نقش معنوی، اسوه‌ای، هدایتی و تربیتی پیامبر اکرم (ص) و حضرت فاطمه زهرا (س) و ائمه معصومین (ع) به ویژه امام زمان (عج) و ولایت مداری در تمام ساحت‌ها برای تحقق جامعه عدل جهانی مهدوی؛ آموزه‌های بنیادین مهدویت و انتظار که رمز هویت اسلام ناب و عامل حیات و بقای آن در عصر غیبت است، به عنوان مهم‌ترین رسالت منتظران در عصر غیبت می‌باشد (گزاره ۲) و وطن‌دوستی و افتخار به ارزش‌های اصیل و ماندگار اسلامی - ایرانی و اهتمام به برپایی جامعه مهدوی (گزاره ۲۰) تأکید خاصی شده است. همچنین؛ در فصل اول، بخش کلیات و ترسیم حیات طیبه سند تحول بنیادین آموزش و پرورش (۱۳۹۰) بیان شده که انتخاب و التزام آگاهانه و آزادانه نظام معیار ربوبی و انطباق همه ابعاد زندگی با این نظام، وجه

تمایز اساسی حیات طیبه از زندگی غیردینی رایج محسوب می‌شود که نقطه اوج و حقیقت آن در جامعه جهانی مهدوی محقق می‌گردد.

بررسی انجام‌شده در سند ملی برنامه درسی (۱۳۹۱) بیانگر این است که در صفحه ۷ سند ملی در ذیل بیان چشم‌انداز برنامه درسی و تربیتی بر تحقق جامعه عدل مهدوی (عج) تأکید شده و در صفحه ۸ سند ملی بر نقش مدرسه به‌عنوان جلوه‌ای از تحقق مراتبی از حیات طیبه و زمینه‌ساز جامعه عدل مهدوی (عج) و کانون اصلی تحقق اهداف برنامه‌های درسی و تربیتی تأکید ویژه‌ای شده است. در صفحه ۴۲ سند ملی در ذیل اصول حاکم بر ارزش‌یابی پیشرفت تحصیلی و تربیتی در بند ۱۱ بیان شده که گزارش عملکرد تحصیلی و تربیتی دانش‌آموزان با همکاری دانش‌آموز، اولیا مدرسه و والدین با تأکید بر بهره‌گیری از تکالیف عملکردی در سنجش میزان دستیابی دانش‌آموزان به شایستگی‌ها و تلاش برای تحقق جامعه عدل مهدوی (عج) و دستیابی به مراتبی از حیات طیبه تنظیم و ارائه شود. در صفحه ۴۴ سند ملی در ذیل فرآیند تولید و اجرای برنامه‌های درسی و تربیتی عنوان شده که اهداف کلان آموزش و پرورش باید بر اساس ویژگی‌های حیات طیبه و جامعه عدل مهدوی (عج) تحلیل شود. همچنین در صفحه ۵۸ سند ملی در ذیل مبانی ارزش شناختی بیان شده که انس و التزام عملی به قرآن کریم، دوستی عترت و اهل بیت عصمت و طهارت علیهم‌السلام خاصه حضرت مهدی (عج) و اطاعت از آن بزرگواران از مهم‌ترین ارزش‌ها و راه‌های نیل به حیات طیبه است.

از این‌رو؛ به استناد سند تحول بنیادین و همچنین سند ملی برنامه درسی می‌توان استنباط کرد که تلاش برای تحقق جامعه عدل مهدوی از شعارهای اصلی نظام آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران محسوب می‌شود و انتظار است که پرداختن به فلسفه مهدویت از اهداف مهم تربیتی و آموزشی کتاب‌های درسی و نظام آموزش و پرورش کشور باشد، زیرا موفقیت در تربیت مهدوی بیش از هر چیز، مرهون زمینه‌سازی مناسب است (فقیهی و همکاران، ۱۳۹۲). در این راستا، یکی از عرصه‌های مناسب در زمینه ارائه مفاهیم مربوط به مهدویت و انتظار، کتاب‌های درسی است که در نظام آموزشی متمرکز ایران از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، به‌طوری‌که اغلب فعالیت‌های آموزشی و پرورشی در چارچوب کتاب درسی و محتوای آن انجام می‌شود (سید قطبی، ۱۳۹۰).

در ارتباط با محتوای کتاب‌های درسی نتایج پژوهش مرزوقی (۱۳۸۷) که بر روی کتاب‌های درسی هدیه‌های آسمانی، فارسی و تعلیمات اجتماعی دوره ابتدایی، کتب فرهنگ اسلامی و تعلیمات دینی، تعلیمات اجتماعی و فارسی دوره راهنمایی و کتب قرآن و تعلیمات دینی و دانش اجتماعی دوره متوسطه انجام شده، بیانگر این است که در منابع

مزبور توجه نظام مند و برنامه ریزی شده‌ای در حوزه هدف گذاری و تدوین محتوا در خصوص گسترش تفکر مهدویت وجود ندارد. نتایج پژوهش جعفری هرنندی و همکاران (۱۳۹۱) بیانگر این است که در بین کتاب‌های بررسی شده، کتاب دین و زندگی اول متوسطه با ۳۴۵ مورد یا ۱۳/۵ درصد، بیشترین توجه و کتاب ادبیات فارسی دوم متوسطه با ۱۷۰ مورد یا ۶/۷ درصد، کمترین توجه را به مفاهیم مرتبط با مهدویت داشته‌اند. در پژوهش دیگر؛ که توسط جعفری هرنندی (۱۳۹۱) بر روی سه عنوان «هدیه‌های آسمانی»، «بخوانیم» و «تعلیمات اجتماعی» بر روی ۱۲ جلد انجام شده، نتایج بیانگر این است که در مجموع ۶۰۷ مرتبه به محورها و مؤلفه‌های مفهومی مرتبط با مهدویت توجه شده است و بیشترین توجه به محور، گفتار، رفتار، سیره، کلاس پنجم و کتاب هدیه‌های آسمانی پنجم شده و کمترین توجه به محور، ظهور و اتفاقات بعد از آن، کلاس اول ابتدایی و کتاب تعلیمات اجتماعی چهارم ابتدایی صورت گرفته است.

نتایج پژوهش امینی و همکاران (۱۳۹۱) بیانگر این است که توجه به نمادها و مؤلفه‌های مهدویت و آموزش آن در کتاب‌های یاد شده، بسیار کم می‌باشد و لازم است در کتاب‌ها و در نظام آموزش و پرورش کشور تغییرات و اصلاحات لازم صورت پذیرد. نتایج پژوهش ادیب و همکاران (۱۳۹۳) بیانگر این است که همه دانش آموزان وجود امام زمان (عج) را قبول دارند و علاقه مند به ظهور و یاری حضرت هستند؛ صرفاً از اطلاعات مربوط به شناخت ظاهری و کلی برخوردار هستند و آگاهی‌های مورد نیاز را دریافت نکرده‌اند؛ به مواردی هم که آگاهی دارند، در عرصه عمل، توجه لازم را نمی‌کنند و از لحاظ رفتاری ضعیف هستند. دانش آموزان خود را منتظر حقیقی نمی‌دانند و معرفت لازم به امام زمان (عج) را ندارند.

بر اساس مبانی تجربی و پژوهشی بیان شده می‌توان نتیجه گرفت که ارائه مفاهیم مربوط به مهدویت و انتظار، در محتوای کتاب‌های درسی نظام آموزشی ایران چندان مطلوب نیست، در حالی که آموزش و پرورش، نقش اساسی در انتقال آموزه‌های مهدویت به نسل جوان به عهده دارد و در نظام‌های آموزشی ایران کتاب‌های درسی، اهمیت ویژه‌ای دارند، به طوری که غالب فعالیت‌های آموزشی و پرورشی در چارچوب کتاب درسی و محتوای آن انجام می‌شود. کتاب‌های درسی همه‌روزه به وسیله معلمان و دانش آموزان به کار می‌رود و گاهی به عنوان اصل و اساس برنامه درسی، مورد تأکید معلمان واقع می‌شوند (یار محمدیان، ۱۳۹۰) از این نظر محتوای کتاب‌های درسی به جهت نقشی که در تحقق اهداف ایفا می‌کند، از اهمیت خاصی برخوردار است. و دستیابی به اهداف پرورشی جامعه که به صورت اهداف آموزشی و در قالب کتاب‌های درسی و محتوای تعیین شده منعکس می‌گردد و اگر برنامه درسی و محتوای کتاب‌های مربوط، هماهنگ

و همسو با اهداف کلی و جزئی نظام نباشد، قطعاً تحقق هدف‌های مورد انتظار نظام‌های آموزشی امکان‌پذیر نخواهد بود. در نظام آموزشی ایران کتاب درسی به‌عنوان محور اصلی برنامه آموزشی، باید به دانش آموزان کمک کند تا درک درستی از مفهوم مهدویت داشته باشند و آشنایی با مسائل مهدویت می‌تواند به تربیت دینی دانش آموزان کمک کند. از این‌رو؛ بررسی کمی و کیفی کتاب درسی از اهمیت بسزایی برخوردار است.

از طرف دیگر؛ با توجه به اینکه لازمه هر گونه تغییر و اصلاح در نظام آموزشی، وجود یک سیستم ارزشیابی اصولی است و بدون ارزشیابی عملاً هر گونه تغییر و اصلاح عقیم خواهد ماند، یکی از روش‌های بررسی، مقایسه و ارزشیابی کتاب‌های درسی که توسط انتشارات مختلف از قبیل: دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی تألیف و چاپ می‌شود، روش تحلیل محتوا است. در حقیقت تحلیل محتوا کمک می‌کند تا مفاهیم، اصول، نگرش‌ها، باورها و کلیه اجزای مطرح‌شده در قالب درس‌های کتاب به‌طور علمی بررسی و باهدف‌های برنامه درسی، مقایسه و ارزشیابی شود (سبحانی نژاد و همکاران، ۱۳۹۳). بنابراین؛ هدف از پژوهش حاضر؛ این است که کتاب‌های هدیه‌های آسمان دوره ابتدایی، کتاب‌های پیام‌های آسمان دوره متوسطه اول و همچنین؛ کتاب دین و زندگی دوره متوسطه دوم را از لحاظ میزان چگونگی توجه به مهدویت مورد تحلیل قرار دهد زیرا پژوهشگر بر این باور است که زیرا یکی از عرصه‌های مناسب در زمینه ارائه مفاهیم مربوط به مهدویت و انتظار کتاب‌های درسی است.

روش

با توجه به تحلیل کمی، و عینی و نظام‌دار کتاب‌های هدیه‌های آسمان؛ پیام‌های آسمان و دین و زندگی در زمینه توجه به مهدویت، روش پژوهش توصیفی و از نوع تحلیل محتوا بود. تحلیل محتوا، یکی از روش‌های تحقیق میان‌رشته‌ای جهت تبیین اندیشه‌های مطرح‌شده در یک متن، استفاده از روش تحلیل محتوا است. لورنس باردن^۱ بیان می‌کند که تحلیل محتوا در حقیقت فن پژوهش عینی، اصولی و کمی، به‌منظور تفسیر و تحلیل محتوا است و تفکر بنیادی تحلیل محتوا عبارت است از قرار دادن اجزای یک متن برحسب واحدهایی که انتخاب می‌شوند در مقولاتی که از پیش تعیین‌شده‌اند (باردن، ۱۳۷۵). در این روش، با بهره‌گیری از قواعد علمی منظم و قابل‌تعمیم، نتایج دقیق از متن و مؤلفه‌های آن دریافت می‌گردد (جانی پور، ۱۳۹۷).

---

1. Laurence Bardin

قلمرو مطالعاتی این پژوهش، شامل پنج کتاب هدیه آسمان دوره ابتدایی؛ سه کتاب پیام‌های آسمان دوره متوسطه اول؛ سه کتاب دین و زندگی متوسطه دوم در شاخه علوم انسانی و سه کتاب دین و زندگی متوسطه دوم در شاخه ریاضی و علوم تجربی در دو بخش متن و تصاویر بود که در سال ۱۳۹۹ توسط دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی تألیف و چاپ شده است. واحد ثبت در این پژوهش تحلیل مضمون و واحد شمارش فراوانی بود. ابزار گردآوری داده‌ها در این پژوهش، فهرست‌های واری‌های تحلیل محتوای کتاب‌های درسی محقق ساخته بود که به منظور ساخت آن، ابتدا نتایج پژوهش‌های پیشین و همچنین مطالعه و بررسی و مطالعه مقالات و کتاب‌های مربوط به موضوع مهدویت از قبیل: چهره‌های درخشان چهارده معصوم (حسینی کاکی دشتی، ۱۳۹۴)؛ بحار الانوار (مجلسی، ۱۳۹۴) و گزیده میزان‌الحکمه (محمدی ری شهری، ۱۳۹۵) مورد بررسی قرار گرفت و در ادامه محورها و مؤلفه‌های مهدویت استخراج شد و در قالب ۴ بعد (وجود منجی؛ معرفی منجی موعود و یاران حضرت؛ حکومت حضرت مهدی و وظایف منتظران واقعی)، ۱۲ مؤلفه و ۵۷ شاخص به شرح جدول شماره ۱ تنظیم شده است.

جدول ۱. طبقه‌بندی ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های مفهومی مرتبط با مهدویت

ابعاد	مؤلفه‌ها	شاخص‌ها
وجود منجی	در غیبت:	۱- بیعت نکردن با حاکمان ستمگر، امتحان و آزمایش مردم، حفظ جان حضرت، پاسداری از اسلام، آماده‌سازی و تربیت شیعیان، آماده شدن جهان و افکار عمومی
	۱- دلایل ۲- اثرات	۲- چیرگی ظلم در عصر غیبت، امید، ولایت‌فقیه، صبر
	وقایع پیش از ظهور	خروج سفیانی - خروج یمانی - قتل نفس زکیه - خسف بیداء - صیحه آسمانی
	وقایع پس از ظهور	رجعت، کشته شدن ابلیس
	اسامی، القاب و نمادها	مهدی، گل نرگس، حجة ابن الحسن، امام زمان، بقیة الله، قائم
معرفی منجی موعود و یاران حضرت	مشخصات ظاهری	نام پدر، مادر، از عترت پیامبر و از نسل فاطمه (س) ولادت پنهانی، طول عمر، علم و آگاهی
		تعداد یاران، از سراسر دنیا، معرفت و اطاعت، عبادت، جان‌نثاری و شهادت‌طلبی، شجاعت و دلیری، صبر و بردباری، اتحاد و همدلی
	ویژگی یاران	زهد و پارسایی

حکومت حضرت مهدی	ویژگی‌ها	هدایت، رهبری، ظلم‌ستیزی، برقراری عدالت، عزت‌مندی، امنیت، رشد و کمال
	شناخت امام	آشنایی با رفتار و گفتار و سره امام، خودسازی، نفی ظلم و بی‌عدالتی، تلاش و کوشش برای ترقی
وظایف منتظران واقعی	محبت امام	راز و نیاز، دعا برای سلامتی حضرت، تجدیدعهد و پیمان، تقرب دعاکننده به خداوند متعال، آرزوی دیدار، نفی وضع موجود، ضرورت تشکیل حکومت‌های دینی
	اطاعت امام	اصلاح‌طلبی و امید به زندگی بهتر، زمینه‌ساز ضرورت تشکیل حکومت دینی

به‌منظور اطمینان از خصیصه روایی ابزار اندازه‌گیری، از روش توافق کدگذاران استفاده شد. بدین‌صورت که جدول استخراجی ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های مفهومی مرتبط با مهدویت در اختیار صاحب‌نظران موضوع قرار داده شد و از آن‌ها خواسته شد که میزان ضرورت وجود هرکدام از محورهای مؤلفه‌های مفهومی در نظر گرفته‌شده در کتاب‌های درسی را در مقیاس ۵ گزینه‌ای ارزش‌گذاری کنند. نتایج حاصل از این فرایند بیانگر این بود که ضریب توافق بین کدگذاران ۷۶ درصد گزارش شد که نتایج در جدول شماره ۲ گزارش شده است.

جدول ۲. نتایج حاصل از روایی توافقی بین کدگذاران

مؤلفه‌ها	خبره	پژوهنده	میزان توافق	درصد ضریب توافق
وجود منجی	۱۵	۲۱	۱۵	٪۱۴,۴
معرفی منجی	۱۷	۳۳	۱۷	٪۱۶,۳
حکومت حضرت مهدی	۵۱	۷۰	۵۱	٪۴۹
وظایف منتظران	۲۱	۴۵	۲۱	٪۲۰
جمع	۱۰۴	۱۶۹	۱۰۴	٪۷۶

در ادامه کتاب‌های درسی عنوان شده بر اساس جدول شماره ۱ تحلیل محتوا شد. در این پژوهش واحد ثبت، تحلیل مضمون و روش شمارش فراوانی بود. مقوله‌بندی و تعیین شاخص‌ها در این پژوهش، از آنجایی که طبقات قبل از اجرای پژوهش تعیین شدند و به‌نوعی از پیش تعیین شده بود، بر اساس روش جعبه‌ای انجام شد.

یافته‌ها

جدول ۳. جایگاه توجه به مهدویت در محتوای کتاب‌های دوره ابتدایی

کتاب	مؤلفه‌ها		وجود منجی		معرفی منجی		حکومت حضرت مهدی		وظایف منتظران		جمع	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
دوم	۳	۱/۵۷	۷	۳/۶۸	۲	۱/۰۵	۴	۲/۱	۱۶	۸/۴۲	۱۶	۱۶
سوم	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
چهارم	۶	۳	۱	۰/۵۲	۶	۳/۱۵	۸	۴/۲۱	۲۱	۱۱/۰۵	۲۱	۲۱
پنجم	۵	۲/۶۳	۲۲	۱۱/۵۷	۱۳	۶/۸۴	۱۴	۷/۳۶	۵۴	۲۸/۴۲	۵۴	۵۴
ششم	۱۳	۶/۸۴	۴۱	۲۱/۵۷	۱۸	۹/۴۷	۲۷	۱۴/۲۱	۹۹	۵۲/۱	۹۹	۹۹
جمع	۲۷	۱۴/۴	۷۱	۳۷/۳۴	۳۹	۲۰/۵۱	۵۳	۲۷/۷۸	۱۹۰	۱۰۰	۱۹۰	۱۹۰

داده‌های جدول شماره ۳ بیانگر این است که در کتاب هدیه‌های آسمان سوم ابتدایی هیچ مطلب و مفهوم مرتبط با مهدویت وجود ندارد، ولی در کتاب‌های هدیه آسمان سال دوم فراوانی ۱۶ واحد، چهارم فراوانی ۲۱ واحد، پنجم فراوانی ۵۴ واحد و ششم فراوانی ۹۹ واحد گزارش شده‌است. همچنین؛ نتایج نشان می‌دهد در تألیف و تدوین کتاب درسی هدیه‌های آسمان دوره ابتدایی بیشترین توجه به بعد معرفی منجی (۳۷/۳۴) و کمترین توجه به بعد فلسفه وجود منجی (۱۴/۴) شده است.

جدول ۴. جایگاه توجه به مهدویت در محتوای کتاب‌های پیام‌های آسمان متوسطه اول

کتاب	مؤلفه		وجود منجی		معرفی منجی		حکومت حضرت مهدی (عج)		وظایف منتظران		جمع	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
هفتم	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
هشتم	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
نهم	۱۱	۱۴/۴۷	۴۸	۶۳/۱۵	۱۰	۱۳/۱۵	۷	۹/۲۱	۷۶	۱۰۰	۷۶	۷۶
جمع	۱۱	۱۴/۴۷	۱۰	۱۳/۱۵	۴۸	۶۳/۱۵	۷	۹/۲۱	۷۶	۱۰۰	۷۶	۷۶

داده‌های جدول شماره ۴ بیانگر این است که در بخش دروس کتاب‌های پیام‌های آسمان هفتم و هشتم هیچ مطلب و مفهوم مرتبط با مهدویت وجود ندارد، اما در کتاب پیام‌های آسمان نهم فراوانی ۷۶ واحد گزارش شد. از این رو؛ بر اساس

اطلاعات حاصل از جدول شماره ۴ می‌توان گفت که در تألیف و تدوین کتاب‌های پیام‌های آسمان دوره متوسطه اول بیشترین توجه به ویژگی‌های حکومت حضرت مهدی (عج) (۶۳/۱۵) و کمترین توجه به وظایف منتظران (۹/۲۱) شده است.

جدول ۵. جایگاه توجه به مهدویت در محتوای کتاب‌های دین و زندگی دوره متوسطه دوم

مؤلفه	وجود منجی		معرفی منجی		ویژگی حکومت حضرت مهدی (ع)		وظایف منتظران		جمع
	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
دهم (تجربی)	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
یازدهم (تجربی)	۴/۲	۱۲	۲۶/۵	۷۵	۹/۱	۲۶	۳۰	۱۰/۶	۱۴۳
دوازدهم (تجربی)	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
دهم (انسانی)	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
یازدهم (انسانی)	۳/۵	۱۰	۲۱/۲	۶۰	۹/۵	۲۷	۲۴	۸/۴	۱۲۱
دوازدهم (انسانی)	۰/۳۵	۱	۱/۷۶	۵	۰/۳۵	۱	۱۲	۴۲/۸	۱۹
جمع کل	۸/۱	۲۳	۴۹/۴	۱۴۰	۱۹	۵۴	۶۶	۲۳/۳	۲۸۳

براساس؛ اطلاعات جدول شماره ۵ در کتاب‌های دهم و دوازدهم تجربی و دهم انسانی هیچ مطلب و مفهوم مرتبط با مهدویت وجود ندارد، ولی در کتاب‌های دین و زندگی یازدهم تجربی ۳۰ واحد؛ دین و زندگی یازدهم انسانی ۱۲۱ واحد و دین و زندگی دوازدهم انسانی ۱۹ واحد گزارش شده است. از این رو؛ بر اساس اطلاعات حاصل از جدول شماره ۵ می‌توان گفت که در تألیف و تدوین کتاب‌های کتاب‌های دین و زندگی دوره متوسطه دوم بیشترین توجه به بعد معرفی منجی موعود و یاران ایشان (۴۹/۴) و کمترین توجه به بعد ویژگی‌های حکومت حضرت مهدی (عج) (۰/۱۹) شده است.

جدول ۶. جایگاه توجه به مهدویت در محتوای آموزش نظام عمومی آموزش و پرورش ایران

مؤلفه‌ها	وجود منجی		معرفی منجی موعود و ویژگی یاران		ویژگی حکومت حضرت مهدی (ع)		وظایف منتظران واقعی		جمع
	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
مقطع	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد

دبستان	۲۷	۴/۹	۷۱	۱۲/۹	۳۹	۷/۱	۵۳	۹/۶	۱۹۰	۳۴/۶
متوسطه اول	۱۱	۲	۴۸	۸/۷۵	۱۰	۱/۸۲	۷	۱/۲	۷۶	۱۳/۸
متوسطه دوم	۱۲	۲/۱	۷۵	۱۳/۶	۲۶	۴/۷	۳۰	۵/۴	۱۴۳	۲۶
متوسطه دوم (انسانی)	۱۱	۲	۶۵	۴/۵	۲۸	۵/۱	۳۶	۶/۵	۱۴۰	۲۵/۵
مجموع	۶۱	۱۱/۱	۲۵۹	۴۷/۱	۱۰۳	۱۸/۷	۱۲۶	۲۲/۹	۵۴۹	۱۰۰

نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌های جدول شماره ۶ بیانگر این است که بطور کلی؛ در تألیف و تدوین محتوای کتاب‌های نظام عمومی آموزش و پرورش ایران در زمینه توجه به مهدویت، بیشترین تمرکز بر روی بعد معرفی منجی موعود و ویژگی یاران (۴۷/۱) و کمترین تمرکز و توجه بر بعد فلسفه وجود منجی (۱۱/۱) گزارش شده است.

جدول ۷. رتبه‌بندی توجه به مهدویت در محتوای آموزش نظام عمومی آموزش و پرورش ایران

مقطع	نام کتاب	فراوانی	درصد	رتبه
ابتدایی	هدیه‌های آسمان دوم	۱۶	۰/۱۹	هشتم
	هدیه‌های آسمان سوم	۰	۰	۰
	هدیه‌های آسمان چهارم	۲۱	۰/۲۵	ششم
	هدیه‌های آسمان پنجم	۵۴	۰/۶۶	پنجم
متوسطه اول	هدیه آسمان ششم	۹۹	۱/۲۱	سوم
	پیام‌های آسمانی هفتم	۰	۰	۰
	پیام‌های آسمانی هشتم	۰	۰	۰
	پیام‌های آسمان نهم	۷۶	۰/۹۴	چهارم
متوسطه دوم	دین و زندگی دهم	۰	۰	۰
	دین و زندگی یازدهم	۱۴۳	۱/۷۴	اول
	دین و زندگی دوازدهم	۰	۰	۰
	دین و زندگی دهم	۰	۰	۰
متوسطه دوم رشته انسانی	دین و زندگی یازدهم	۱۲۱	۱/۴۸	دوم
	دین و زندگی دوازدهم	۱۹	۰/۲۳	هفتم

نتایج حاصل از رتبه‌بندی محتوای آموزش نظام عمومی آموزش و پرورش ایران از لحاظ توجه به مهدویت بیانگر این است که در بین کتاب‌های ۱۴ گانه موجود، در محتوای کتاب دین و زندگی یازدهم دوره متوسطه دوم رشته تجربی و کتاب دین و زندگی یازدهم دوره متوسطه دوم رشته انسانی به ترتیب بیشتر از سایر کتاب‌های بررسی شده در این

پژوهش، به مهدویت توجه شده است. همچنین؛ نتایج نشان داد که در تألیف و تدوین محتوای کتاب‌های هدیه‌های آسمان دوم دوره ابتدایی و کتاب دین و زندگی دوازدهم دوره متوسطه دوم رشته انسانی به ترتیب کمترین توجه به موضوع مهدویت شده است.

جدول ۸. فراوانی مطالب مرتبط با مهدویت به ازای واحد درس

درس	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵	۱۶	۱۷	۱۸	۱۹	۲۰	
کتاب																					
اول																					
دوم	*																				
سوم																					
چهارم											*										
پنجم											*	*									
ششم											*	*	*	*	*						
هفتم																					
هشتم																					
نهم																					
دهم																					
یازدهم											*	*	*								
دوازدهم																					
دهم انسانی																					
یازدهم انسانی											*	*	*								
دوازدهم انسانی											*	*									
مجموع دروس																					۲۱

در جدول شماره ۸ قسمت‌های هاشور نخورده به معنای تعداد درس آن کتاب می‌باشد و سال اول دبستان که تمام آن هاشور خورده به معنای عدم داشتن کتاب هدیه آسمان است. نتایج حاصل از تحلیل انجام شده بیانگر این است که در

۱۴ کتاب بررسی شده به ازای واحد ثبت که درس می‌باشد از میان ۲۱۴ درس بررسی شده فقط ۲۱ درس به ابعاد مهدویت توجه شده است.

بحث و نتیجه‌گیری

مهدویت در حقیقت، نوعی مکتب تربیتی است که در آن منتظران با آماده سازی خود، زمینه ظهور آن حضرت را فراهم می‌آورند. حقیقت آن است که مهدی باوری، صرفاً یک مسئله اعتقادی نیست، بلکه تحولات گوناگون هیجانی، عاطفی، احساسی و رفتاری را در فرد ایجاد می‌کند و او را بر می‌انگیزاند تا خود را برای باوری امام مهدی (عج) مهیا سازد (باقری، ۱۳۸۰). از این رو؛ پژوهش حاضر، باهدف تحلیل محتوا کتاب‌های هدیه‌های آسمان دوره ابتدایی، پیام‌های آسمانی متوسطه اول، دین و زندگی متوسطه دوم و دین و زندگی دو رشته تجربی و انسانی که در مجموع شامل ۱۴ عنوان کتاب درسی بود، از لحاظ توجه به مفاهیم مرتبط با مهدویت انجام شد. نتایج حاصل از بررسی نظری موضوع بیانگر این بود که بطور کلی؛ محتوای مربوط به موضوع مهدویت در کتاب‌های درسی نظام آموزش و پرورش ایران را می‌توان بطور کلی؛ را به ۴ بعد اصلی؛ ۱۲ مؤلفه و ۵۷ شاخص طبقه‌بندی کرد.

نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش بیانگر این بود که در تألیف و تدوین کتاب درسی هدیه‌های آسمان دوره ابتدایی بیشترین توجه به بعد معرفی منجی (۳۷/۳۴) و کمترین توجه به بعد فلسفه وجود منجی (۱۴/۴) شده است. در تألیف و تدوین کتاب‌های پیام‌های آسمان دوره متوسطه اول بیشترین توجه به ویژگی‌های حکومت حضرت مهدی (عج) (۶۳/۱۵) و کمترین توجه به وظایف منتظران (۹/۲۱) شده است. در تألیف و تدوین کتاب‌های کتاب‌های دین و زندگی دوره متوسطه دوم بیشترین توجه به بعد معرفی منجی موعود و یاران ایشان (۴۹/۴) و کمترین توجه به بعد ویژگی‌های حکومت حضرت مهدی (عج) (۰/۱۹) شده است. بطور کلی؛ در تألیف و تدوین محتوای کتاب‌های نظام عمومی آموزش و پرورش ایران در زمینه توجه به مهدویت، بیشترین تمرکز بر روی بعد معرفی منجی موعود و ویژگی یاران (۴۷/۱) و کمترین تمرکز و توجه بر بعد فلسفه وجود منجی (۱۱/۱) گزارش شده است. همچنین؛ نتایج حاصل از رتبه‌بندی محتوای آموزش نظام عمومی آموزش و پرورش بیانگر این بود که در تهیه و تدوین محتوای کتاب دین و زندگی یازدهم دوره متوسطه دوم رشته تجربی بیشترین توجه و در تألیف و تدوین محتوای کتاب هدیه‌های آسمان دوم دوره ابتدایی کمترین توجه به موضوع مهدویت شده و از میان ۲۱۴ درس بررسی شده فقط ۲۱ درس به ابعاد مهدویت توجه کرده است. نتایج حاصل از این پژوهش با نتایج پژوهش مرزوقی (۱۳۸۷) که بیان

می‌کند در محتوای کتاب‌های درسی توجه نظام مند و برنامه ریزی شده‌ای در حوزه هدف گذاری و تدوین محتوا در خصوص گسترش تفکر مهدویت وجود ندارد. با نتایج پژوهش جعفری هرنندی و همکاران (۱۳۹۱) که بیانگر این است که در کتاب دین و زندگی اول متوسطه بیشترین توجه به مفاهیم مرتبط با مهدویت شده؛ با نتایج پژوهش امینی و همکاران (۱۳۹۱) که بیان می‌کنند توجه به نمادها و مؤلفه‌های مهدویت و آموزش آن در کتاب‌های یاد شده، بسیار کم می‌باشد؛ با نتایج پژوهش ادیب و همکاران (۱۳۹۳) که نشان می‌دهد دانش آموزان معرفت لازم به امام زمان (عج) را ندارند و در نهایت با نتایج پژوهش نیک پناه و همکاران (۱۳۹۱) که بیان می‌کنند کتاب‌های درسی در آشنایی با اندیشه‌های مهدوی دچار ضعف عمده‌ای هستند، همسو بوده و نتایج این پژوهش‌ها را مورد تأیید و تصدیق قرار می‌دهد.

بطور کلی؛ بر اساس نتایج پژوهش حاضر؛ جایگاه توجه به مهدویت در محتوای کتاب‌های درسی نظام آموزش و پرورش عمومی ایران کم‌رنگ است، در حالی است که بر اساس برنامه درسی ملی و سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، نظام تربیتی حاکم بر کشور ایران مبتنی بر رویکرد و فلسفه تربیتی انتظار می‌باشد و مقتضی است که در محتوای کتاب‌های درسی نظام آموزش و پرورش ایران یک سری تغییرات و اصلاحاتی انجام شود. اهداف، محتوا و روش‌های آموزشی به نحوی تهیه و تدوین شود که تربیت‌کننده نسلی با ایمان قوی به حضور و ظهور منجی بشریت باشد. گر چه در سند تحول بنیادین نظام آموزش و پرورش در سطح کلان و خرد به موضوع مهدویت و تربیت نسل منتظر توجه شده است. اما تحقق نسل منتظر و مهدی باور به معنای واقعی نمود پیدا نکرده و در عرصه عمل با موفقیت چندانی روبه رو نبوده و کتاب‌های درسی در آشنایی با اندیشه‌های مهدوی دچار ضعف عمده‌ای هستند. نتایج این پژوهش بر این موضوع صحت می‌گذارد که ضعف محتواهای آموزشی از جمله علل کاهش کیفیت عملکردی برنامه‌های تربیت نسلی منتظر در مدارس است که نیازمند نهادینه کردن فرهنگ انتظار در جامعه و عمق و وسعت بخشیدن به آن، وجود برنامه ریزی‌های صحیح و واقع بینانه و فراهم ساختن بسترهای لازم، ضروری است.

هر پژوهش، محدودیت‌های خاص خودش را دارد. در پژوهش حاضر، به دلیل محدودیت‌های مالی و زمانی امکان بررسی تمام کتاب‌های درسی وجود نداشت و صرفاً به بررسی محتوای کتاب‌های هدیه‌های آسمان در دوره ابتدایی؛ کتاب‌های پیام‌های آسمان دوره متوسطه اول و کتاب دین و زندگی دوره متوسطه دوم پرداخته شد و به دلیل محدود بودن جامعه آماری، در تعمیم نتایج باید محتاط بود و باید با احتیاط لازم انجام شود. همچنین؛ با توجه به ماهیت و هدف

پژوهش، امکان استفاده از روش‌های مختلف آماری ممکن نبود. بطور کلی؛ با توجه به محدودیت‌های بیان شده، بر اساس نتایج حاصل از این پژوهش پیشنهاد می‌شود که:

مدیران، برنامه ریزان و سیاست‌گذاران آموزشی می‌بایست با توجه به تأکید برنامه درسی ملی و سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و همچنین نتایج حاصل از این پژوهش و سایر پژوهش‌های انجام شده در محتوای کتاب‌های تدوین شده با توجه به مبانی فلسفی و ارزشی آموزش و پرورش ایران تجدید نظر کنند.

علاوه بر محتوای رسمی که به منظور آشنایی و نهادینه کردن فرهنگ انتظار تهیه و تدوین می‌شود، مدیران و مسئولان ذی ربط باید از طریق فعالیت‌های غیررسمی و فوق برنامه شوق و فرهنگ انتظار را در دانش آموزان ایجاد و تقویت نمایند.

در تهیه و تدوین محتوای مرتبط با مهدویت در کنار محتوای سخت کتاب‌های درسی تلاش شود تا از تصاویر و کلیپ‌های آموزشی استفاده شود.

نتایج این پژوهش بیانگر این بود که در بین ابعاد چهارگانه مهدویت، تبیین فلسفه وجود منجی در کتاب‌های درسی مغفول مانده و تا این موضوع برای دانش آموزان تحلیل و تبیین نشود، ارائه سایر مطالب چندان مؤثر نخواهد بود.

منابع و مآخذ

Adeli, S. M. & Ali Yahya Al-Imad, I. (2017). Review of the Wahhabism View on Mahdaviat based on Abd al-Aziz ibn Baz Viewpoint. 7-Theology Journal, 4(6), 117-135.

Adib, Y., Fathi, A., Iskandar. & Ebrahimi, H. A. (2014). Perception of Students of the Third Theoretical Average of Mahdism: Phenomenological Research. Islamic Education, 9 (19), 7-26. [Persian].

Amini, M., Mashaallahnejad, Z. & Alizadeh, Z. M. (2012). Content Analysis of the Books "Gifts of Heaven" and "Persian" Elementary School in Terms of Attention to Mahdism. Quarterly Journal of Islamic Studies and Psychology, 6 (10), 7-26. [Persian].

Barden, L. (1996). Content Analysis, Translated by Maliheh Ashtiani & Mohammad Yemeni Dozi, Tehran: Shahid Beheshti University Press. [Persian].

Bagheri, Kh. (2001). Pathology of Mahdavi Education. The Promised Expectation, 1 (2), 296-276. [Persian].

Bagheri, Kh. (2007). *A New Look at Islamic Education*, Tehran: Madrasa, Second Edition. [Persian].

Dorcheh, J. (2019). The Present and Future Challenges and Threats of Deviant Sects and Schools in the Mahdavi Culture. *Revista Inclusiones*, 190-206.

Janipour, M. (2018). Content Analysis of Three Ghadir Sermons with Thematic Layering Approach. *Quarterly Journals of Hadith Comprehension Studies*, 2 (4), 103-75. [Persian].

Jafari H. (2012). Analyzing the Content of Elementary School Textbooks in Terms of the Attention Paid to Mahdism Topics. *The Promised East*, 6 (24), 107-132. [Persian].

Jafari, H. R., Faqihi, A. & Wajafi, H. (2015). Investigating and Comparing the Level of Attention to the Concepts of Mahdism in the Textbooks of Islamic Education from 1951 to 2008. *Research in Curriculum Planning*, 13 (21), 119-113. [Persian].

Hosseini Kaki, D. S. A. (2015). *Brilliant Figures of the Fourteen Infallibles (A.S). The Promised Publications of Islam*. [Persian].

Office of Studies and Research of the Center for Mosque Affairs (2014). *Mosque, Children and Adolescents, Forough Mosque 6*, Tehran: Office of Studies and Research of the Center for Mosque Affairs. [Persian].

Sobhaninejad, M. Jafari, H. Reza. & Najafi, H. (2014). Analyzing the Content of High School Religion and Life Books in Terms of Paying Attention to Islamic Lifestyle Topics Based on Surah Al-Hujurat. *New Educational Thoughts*, 11 (1) 101-79. [Persian].

Document of Fundamental Transformation of Education (2012). Secretariat of the Supreme Council of the Cultural Revolution. [Persian].

National Curriculum Document (2012). Higher Education Council. [Persian].

Seyed Ghotbi, S. M. (2011). The Role and Position of Textbooks and Non-Textbooks and School Libraries in the Educational System of Iran and the World: A Review of Texts. *Electronic Journal of the Organization of Libraries, Museums and Documentation Center of Astan Quds Razavi*, 3 (10), 18-1. [Persian].

Safi Golpayegani, L. (2008). *Originality of Mahdism*, Hazrat Masoumeh Publications, Qom. [Persian].

Samadi, G. A. (2009). Doctrines of Waiting and Preparing the Ground for Emergence. *The Promised East*, 3 (11), 136-117. [Persian].

Faqihi, A. N. Jafari Harandi, R. & Najafi, H. (2013). Educational Strategies Pave The Way for Emergence; Adapted from Hadiths. *The Promised East*, 7 (9), 90-65. [Persian].

Majlisi, M. B. (2008). *Baharol-Anwar*, Islamic Publications, (13). [Persian].

Mohammadi Rey Shahri, M. (2016). Excerpt from *Mizan al-Hikma*, Translated by Hamid Reza Sheikhi, Dar al-Hadith Publishing Organization. [Persian].

Marzooqi, R. (2008). The Image of Mahdism in School Curricula: An Approach to the Educational Philosophy of Expectation. *Islamic Education*, 3 (7), 127-137. [Persian].

Nourian, Mohammad, (2010) *Elementary School Curriculum Analysis*, Tehran, Goyesh-No Publications. [Persian].

Nikpanah, M. Mazlumzadeh, S. M. & Poorjafar, M. (2012), Reviewing the Cultural and Literary Necessities of Waiting and Evaluating the Familiarity of Young People with Mahdavi Principles and Related Criteria. *The Promised Waiting*, 3 (39), 192-172. [Persian].

Nikonfs, S & Aliabadi, Kh. (2013). The Role of Content Analysis In The Process of Teaching and Designing Textbooks. *World Journal of Media*, 8 (16), 150-124. [Persian].

Yar Mohammadian, M. H. (2011). *Principles of Curriculum Planning*, Tehran, Book Memorial Publications. [Persian].

The Status of Attention towards Mahdaviyat in the Textbooks of Public Education System in Iran

Hadi Barati¹, Elham Jafari², Farhad Balash³

Abstract

Mahdism has long been considered by the religion of Islam and one of the main goals of textbooks is explanation and promotion of Mahdaviyat. The aim of this study was to examine the place of attention to Mahdism in content of textbooks for Iranian General Education system. The descriptive research method was used in doing a content analysis. The statistical population of this study was the textbooks of the 12-year education system in the academic year 2019, which were compiled and published by the textbook planning and writing office. The used instrument was a researcher-made checklist that, the validity of the checklists was confirmed by two experts in the field. Descriptive statistics are used to analyze data. The results of the analyze data showed that the Content related to the subject of Mahdism in the textbooks of the Iranian education system could be classified form of 4 dimensions and 12 components and 57 indicators. Also; the results of the quantitative part of the research showed that introducing the promised savior of his followers and characteristics of the government of the Prophet components have a more attention to Mahdism in Content of Textbooks. Therefore; based on the findings of this study, in order to considering that this dimension is seen less in the content of textbooks and belief in the existence of a savior has an effective role in the mental and social health of students, it is suggested that more consider the belief in the existence of a savior in the process of preparing and compiling textbooks.

Keywords: Mahdism; Content of k-12 Textbooks; Public Education System; Content Analysis

1. Assistant Professor of Educational, Management University of Birjand, Birjan. Iran. (Corresponding author) h.barati@birjand.ac.ir
2. Undergraduate student in primary education, Farhangian University of Birjand, Imam Sajjad Campus.
3. Assistant Professor of Assistant Professor of Educational Studies Department, Institute of Educational, Psychological and Social Research.